

УДК 658.8

Андрющенко А. І.

кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри соціології управління та
соціальної роботи
соціологічного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна.

Яковенко Т. В.

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології управління та
соціальної роботи
соціологічного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна.

СОЦІАЛЬНА ЛОГІСТИКА ЯК МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ

В статті в межах соціологічного підходу пропонується концепція соціальної логістики як універсального механізму оптимізації управління соціальною сферою, уточнюється її понятійний апарат, система категорій, що розкриває сутність її предмету.

Ключові слова: соціальна логістика, управління соціальною сферою.

В статье в рамках социологического подхода предлагается концепция социальной логистики как универсального механизма оптимизации управления социальной сферой, уточняется ее понятийный аппарат, система категорий, раскрывающая сущность ее предмета.

Ключевые слова: социальная логистика, управление социальной сферой.

In the article within the limits of sociological approach conception of social logistic is offered as an universal mechanism of optimization of management a social sphere, specified it concept vehicle, system category which exposes essence of its object.

Keywords: social logistic, management a social sphere.

З метою уточнення поняття «соціальна логістика» доцільно звернутися до розгляду її вихідної категорії – логістики. Поняття «логістика» з'явилося внаслідок розвитку логіки як науки про властивості й методи мислення, а також інструмента оптимізації побудови складних систем. Цей термін не має однозначного визначення. В залежності від сфери знань, у якій він застосовується, останній набуває того чи іншого змісту.

Найбільш широко це поняття використовується в математиці, військових науках, останнім часом воно почало застосовуватися в економічній теорії. Кожна з наук визначає його зміст, виходячи зі специфіки свого предмету, відповідних теоретико-методологічних його засад. Слід підкреслити нетривалі терміни використання цієї дефініції суспільствознавцями.

Традиційно вважається, що семантичні коріння логістики походять з старогрецької мови (logos – розум, log – мислення, logo – думати, розмірковувати). В математичному напрямі цей термін частіше за все використовується для характеристики систем математичної логіки, які зводяться до логічних розміркувань щодо формальних обчислень.

Подальший розвиток цей напрям набув у роботах німецького філософа, математика, фізика, мовознавця Готфорда Вільгельма Лейбніца. Найбільш повне втілення його ідеї одержали в сучасній математичній логіці. Сам термін «логістика» одержав визнання як наукова категорія на філософському конгресі в Женеві в 1904 р.

Автором перших наукових праць з військової логістики в її класичному розумінні вважається видатний військовий теоретик і історик початку ХІХ століття Антуан Андрі Жоміні (1779-1869 рр.), який видав роботу «Короткий курс з військового мистецтва».

В сучасному трактуванні під військовою логістикою розуміється чітке й ефективно управління армійською системою з метою досягнення успіху у військовій кампанії. Поряд зі стратегією, тактикою і розвідкою у сьогоденні логістика розглядається як один з елементів військової науки. Про широке використання логістичних методів свідчить той факт, що у військовій операції США в Іраку, яка відома під назвою «Буря в пустелі» у 2003 році на одного військовослужбовця припадало 3-4 фахівця з логістики.

З часом логістичний інструментарій почав застосовуватись в економіці. Економісти запозичили з логістики ключові принципи управління – узгодженість, раціональність, точний розрахунок. Завдяки використанню логістики в сфері товарного обігу були знайдені резерви, які компенсували витрати на задоволення постійно зростаючих запитів споживачів. У подальшому цей підхід трансформувалася в самостійний напрямок наукових досліджень і форму господарської практики – логістику.

В індустріально розвинутих країнах початок широкого використання понятійного апарату логістики в економіці припадає на ХХ ст. (1960-1970 рр.). В 1961 р. був опублікований один з перших підручників із логістичного менеджменту «Управління фізичним розподіленням». В 1962 р. Пітер Друкер в статті «Темний континент економіки» характеризував логістику як один із оптимальних механізмів економії витрат [3].

З кінця 1990 рр. і до цього часу йде поглиблення логістичної теорії з одночасним розширенням сфери її практичного застосування.

В останні роки поширюється використання логістичного підходу іншими суспільними науками. Широке й неоднозначне тлумачення поняття логістики обумовлено її міждисциплінарним характером, наслідками чого є наявність в її науковому апараті термінів з різних галузей знання; неоднозначні тлумачення понять логістики в різних країнах; наявність у ній різноманітних національних шкіл і течій, зокрема американської, японської, європейської тощо.

В сьогоденні логістичний підхід широко використовується в багатьох науках, в зв'язку з чим її понятійний апарат постійно уточнюється, доповнюється, наповнюється новим змістом.

Якщо узагальнити визначення логістики в межах суспільних наук, зокрема в економічній теорії, можна зробити висновок, що вона розглядається як універсальний механізм оптимізації управління різними економічними, соціальними процесами, які охоплюють матеріальні, фінансові, інформаційні, трудові, правові, соціальні та інші ресурси, з метою досягнення соціальнозначущих цілей з мінімізацією витрат.

У цьому сенсі логістичні механізми (інструментарій, технології) можуть бути використанні з метою управління як матеріальними, так і нематеріальними ресурсами, що використовуються в будь-якій сфері.

Таким чином, логістика спроможна виступати універсальним управлінським інструментом, механізмом ресурсозбереження при досягненні будь-якої мети – стратегічної, тактичної, оперативної. Вона сприяє розробленню управлінських технологій, що забезпечує оптимальне функціонування та розвиток будь-якої системи, її складових.

Логістика як універсальний управлінський механізм поєднує всі операції в єдину систему, що дозволяє поєднати різні функціональні сфери, виявити й ліквідувати втрати, які виникають внаслідок розриву єдиного процесу функціонування та розвитку системи – економічної, політичної, соціальної тощо. Теоретико-методологічні, методичні та практичні напрацювання логістики дозволяють бачити процес у цілому, ліквідувати функціональні нестыковки, протиріччя, ризики, оптимізувати діяльність його складових елементів, спрямувати їх на досягнення кінцевої мети.

В сьогоденні концепція, принципи, технології логістичного підходу до управління складними соціальними системами, соціальними процесами, що в них відбуваються, привертають увагу фахівців. В умовах глобалізації соціально-економічного простору, утвердження ринкових відносин актуалізується потреба в розробленні соціальної логістики як нового напрямку соціального управління, що дозволяє оптимізувати використання соціальних та інших ресурсів, які забезпечують функціонування та розвиток соціальної сфери.

Справа в тому, що соціальна сфера є найбільш вразливою внаслідок соціально-економічної трансформації: майже повністю зруйнована соціальна інфраструктура суспільства на всіх його рівнях – макро-, мезо- та мікрорівнях. Залишковий принцип бюджетного фінансування ускладнює її відродження.

На відміну від економічного підходу, навіть соціально-економічного його напрямку, соціологічний підхід дає можливість комплексного, системного аналізу не тільки економічних, але й соціальних ресурсів, їх узгодження, що вкрай необхідно.

Уточнюючи поняття соціальної логістики з точки зору соціологічного підходу, ми розглядаємо останню як універсальний механізм управління соціальною сферою.

Концептуальні основи функціонування й розвитку соціальної сфери в умовах ринкової економіки закладені в роботах відомих закордонних і вітчизняних вчених – В. Є. Гордона, Є. Н. Жильцова, Х. Ламперта, В. М. Рутгайзера, Л. І. Якобсона та інших.

Однак соціально-логістичний підхід до управління соціальною сферою ще недостатньо розроблений. Взагалі, проблематика застосування соціальної логістики в управлінні соціальними процесами, незважаючи на її актуальність, виклики часу, через недостатню розробленість її теоретико-методологічних засад не знайшла широкого висвітлення в науковій літературі. Першою спробою повернути увагу до розвитку концепції останньої можна вважати публікацію Я. Шолтисека «Нові застосування логістики» у Польщі.

В сьогоднішні можна простежити спроби вийти за межі економічних поглядів на використання логістики в управлінні соціальними процесами. Потреби використання логістичних принципів, методів у сферах, далеких від воєнних справ, бізнесу, стали поштовхом до визначення третьої сфери її застосування, тобто розроблення соціальної логістики. Цей напрям відрізняється від попередніх за критерієм пріоритетів, головних цілей управління. Воєнна логістика спрямована на організаційне забезпечення безпеки, економічна – на прибуток, економічну ефективність. Соціальна ж логістика переслідує соціально значущу мету для соціуму – забезпечення рівня та якості життя пересічних громадян згідно із цивілізованими оптимальними соціальними стандартами.

Суспільство як цілісний соціальний організм, складна соціальна система виступає новою сферою для застосування логістики, що передбачає врахування її специфіки, механізмів функціонування та розвитку. Соціальна сфера як складна, відносно самостійна соціальна підсистема соціуму, взаємодіє з іншими сферами – матеріально-виробничою, політичною, духовно-ідеологічною, культурною тощо. Саме в ній реалізується соціальна функція суспільства, що забезпечує відтворення диференційованих соціальних суб'єктів, забезпечуючи їх життєдіяльність, розвиток, самореалізацію, таким чином поєднуючи різні сфери в єдину систему, єдиний соціальний організм. Соціально-логістичні принципи надають соціальній спрямованості економічній і соціальній політиці, змінюють їх цілі на соціально значущі, тобто ефективність економічної діяльності, бізнесу, одержання прибутку виступає не самоціллю, а лише способом, засобом підвищення рівня та якості життя широких верств населення. Соціальна логістика спрямовує діяльність економічних суб'єктів на інвестиції в соціальну сферу, формування соціальної відповідальності бізнесу.

В сучасних умовах одержують розвиток використання принципів соціальної логістики в управлінні містом (міська логістика) як складною соціальною системою, системою охорони здоров'я, проведенні гуманітарних акцій тощо.

Суттєву роль соціально-логістичний підхід може відіграти в координації взаємодії державних установ, служб соціальної спрямованості й громадських недержавних та приватних організацій, діяльність яких спрямована на надання соціальних послуг найбільш вразливим верствам населення, соціальним групам, індивідам.

Хронічна обмеженість бюджетних коштів знижує можливості держави в проведенні оптимальної соціальної політики, спрямованої на підтримку рівня та якості життя пересічних громадян згідно із сучасними соціальними стандартами. Фінансування організацій соціальної сфери за залишковим принципом не забезпечує дотримання соціальних норм і нормативів, соціальних стандартів згідно із законодавством України. В умовах затяжної соціально-економічної, політичної кризи, воєнних дій на Сході України обсяги фінансових і матеріальних ресурсів, що надходять у соціальну сферу, методи управління ними не відповідають сучасним вимогам і потребують реформування. Соціально-економічна ситуація вимагає підвищення ефективності соціальної політики, що забезпечить більш раціональне використання наявних ресурсів. В цих умовах виникає нагальна потреба в новій моделі управління соціальною сферою. Саме тому звернення до соціальної логістики як інструмента оптимізації та раціоналізації процесу ресурсного забезпечення соціальної сфери є вкрай актуальним.

Соціально-логістичний підхід надає можливість оптимізувати ресурсні потоки за рахунок використання соціально-логістичних механізмів управління ресурсним забезпеченням, спрямовуючи ресурси держави (фінансові, матеріальні), громадських організацій (людські, інноваційні тощо), приватного сектору на підтримку й розвиток, розширення соціальних послуг незахищеним верствам населення, особливо біженцям і вимушеним переселенцям з окупованих територій.

Соціальна логістика спрямована на підвищення соціальної ефективності, задоволення суспільних потреб. Соціально-логістичні механізми забезпечують реалізацію інтересів суспільства, зокрема розвиток його інфраструктури, забезпечуючи соціально орієнтовану, творчу діяльність економічних суб'єктів. До цих видів діяльності відносяться створення соціально-побутових об'єктів, громадського транспорту, спортивних комплексів, розвиток музеїв, бібліотек, безкоштовних медичних і навчальних закладів тощо.

Використання логістичного підходу в управлінні соціальною сферою є вкрай актуальним, оскільки остання як елемент єдиного соціального організму, тобто суспільства в цілому, взаємодіє з іншими сферами: економічною, політичною, правовою, культурно-духовною тощо. В той же час вона має відносну самостійність, бо саме в ній реалізується соціальна функція суспільства, яка полягає в цілісному відтворенні людини як соціального суб'єкта суспільних процесів. Соціальна сфера – це складно організована, впорядкована цілісність, що забезпечує відтворення диференційованих соціальних суб'єктів з їх здібностями, потребами, інтересами. Її функціонування й розвиток обумовлені об'єктивними закономірностями та суб'єктивними детермінантами, що визначають в кінцевому результаті певні принципи соціального управління, серед яких логістичний підхід, якому притаманна універсальність, сприяє оптимізації ресурсного забезпечення розвитку останньої.

Соціальна сфера, що спрямована на задоволення сукупності потреб людини та її спільнот, потребує в сьогоденні використання інноваційних механізмів управління для її усталеного розвитку, серед яких логістика як універсальний механізм управління ресурсним забезпеченням має особливе значення. Це особливо важливо, бо соціальна сфера фінансується за залишковим принципом, інвестиції в неї часто використовуються не за призначенням. Все це має вкрай негативні соціальні наслідки, що призводить до падіння рівня та якості життя широких верств населення.

Теоретико-методологічною основою управління соціальною сферою виступає концепція соціального управління, сутність якої полягає у використанні соціологічних принципів, методів при аналізі будь-яких соціальних процесів і явищ як об'єкту управлінського впливу. Соціальне управління базується на соціологічному підході, якому притаманний комплексний, системний аналіз суспільства як цілісного соціального організму крізь призму потреб та інтересів соціальних суб'єктів як представників тієї чи іншої соціальної групи, що займають різні статусні позиції в суспільній ієрархії. На відміну від інших теорій управління (економічного, політичного тощо), воно розкриває соціальну сутність останнього, розглядаючи його як управління людини людиною. Суб'єктом соціального управління виступають певні організаційно оформлені групи, яким делеговані управлінські функції і які їх реалізують у процесі регулювання соціальних відносин. Соціальне управління полягає у впливі суб'єкта управління на суспільство в цілому, або його окремі елементи, з метою координації, впорядкування його функціонування, збереження якісних характеристик, досягнення соціально значущих цілей, усталеного розвитку, соціальної безпеки. Саме тому соціальне управління виступає методологією для інших конкретних управлінських наук.

Критеріальним показником ефективності соціального управління виступають рівень і якість життя пересічних громадян, можливість реалізації ними трудових і соціальних прав тощо.

Дані соціологічного моніторингу, який проводиться науковцями соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, і які співпадають з результатами досліджень інших соціологічних центрів України, свідчать про невисокий рівень ефективності, що підтверджується масовим розповсюдженням бідності, формуванням її субкультури, відсутністю можливостей для вертикальної мобільності. Все це гальмує формування середнього класу як основи стабільності суспільства. За таких умов актуалізується потреба в інноваційних управлінських механізмах, які б дозволили вдосконалити управління однією із головних сфер життєдіяльності суспільства. Саме таким механізмом і може виступати соціальна логістика.

Тому розроблення концепції соціальної логістики, створення відповідних організаційних структур, відпрацювання логістичних механізмів оптимізації управління ресурсним забезпеченням – матеріально-технічним, технологічним, інформаційним, правовим, людським тощо – соціальної сфери є вкрай актуальним. Реальну проблему можна охарактеризувати як наявність протиріччя між потребами суспільства в удосконаленні управління ресурсним забезпеченням соціальної сфери, зокрема, розвитком її інфраструктури, і відсутністю логістичних механізмів оптимізації управління останньою, що є одним з напрямків логістичного управління.

Як універсальний управлінський механізм, соціальну логістику правомірно розглядати в більш широкому сенсі як методологію оптимізації управління складними соціальними системами, що забезпечує взаємозв'язок, взаємодію, взаємообумовленість її складових, в якості яких можуть виступати окремі сфери соціальної системи як єдиного соціального організму (економічного,

політичного, правового, суто соціального тощо). Двоєдиний підхід до визначення сутності соціальної логістики віддзеркалює дві сторони єдиного процесу соціального управління як впливу на об'єкт з метою координації, організації спільної діяльності людей заради досягнення соціально значущої цілі найбільш оптимальними засобами. В цьому сенсі об'єктом логістичного соціального управління виступає суспільство в цілому як складна соціальна система, його сфери, соціальні інститути, спільноти, соціальні відносини. В якості ресурсів, що забезпечують функціонування й розвиток об'єкту соціального управління виступають матеріальні та нематеріальні їх види, зокрема, інформаційні, правові, людські тощо.

В межах соціальної логістики формується логістичний соціальний менеджмент, що охоплює управління соціальними підсистемами, зокрема, соціальними організаціями, регулюючи взаємодію їх внутрішніх функціональних структур (технічної, технологічної, соціальної) із зовнішнім середовищем. В такому аспекті соціальна логістика виступає як методологія управління соціальними процесами в складних соціальних системах, механізмом ресурсозбереження, оптимізації витрат шляхом концентрації всіх її видів та їх раціонального розподілення й використання з метою вдосконалення функціонування й розвитку соціальної системи в цілому, її складових.

Інтегративний характер логістичного соціального управління охоплює процес регулювання від виникнення соціальної потреби до задоволення останньої. Суб'єкт управління має можливість протягом усього управлінського циклу визначати, наскільки ефективно використовуються ресурси, виявити причини втрат, ризики, досягти мети з найменшими збитками. В центрі логістичного ланцюга соціального управління перебуває людина з її різноманітними потребами, якісне задоволення яких є метою логістичного соціального управління. Соціальна логістика концентрує увагу на задоволенні потреб людини відповідно до високих соціальних стандартів.

Саме тому критерієм оцінки логістичного соціального управління є соціальна ефективність функціонування й розвитку соціальної системи, тобто суспільства, її метою – концентрація, раціональне розподілення й використання усіх видів ресурсів заради досягнення соціальнозначущої цілі, задоволення зростаючих потреб соціальних суб'єктів, оптимізації управління, реалізації всіх управлінських функцій як єдиного процесу.

Література:

1. Гаджинский А.М. Логистика: Учебник для высших и средних специальных заведений. – М.: Дашков и К°, 2004.
2. Логистика: Учебник./ Под ред. Аникина Б.А. – М.: ИНФРА-М, 2002.
3. Мате Э., Тиксье Д. Логистика. – СПб.: Нева; – М.: ОЛМА-ПРЕСС Инвест, 2003.
4. Миротин Л.Б., Сергеев В.И. Основы логистики. – М.: ИНФРА-М, 1999.
5. Миротин Л.Б., Тышбаев Ы.Э. Логистика для предпринимателя. – М.: ИНФРА-М, 2004.
6. Миротин Л.Б., Тышбаев Ы.Э. Системный анализ в логистике. – М.: Экзамен, 2002.
7. Михайлова О.И. Введение в логистику. – М.: Издательский дом Дашков и К, 1999.
8. Неруш Ю.М. Логистика. – М.: ЮНИТИ, 2003.
9. Семенов А.И. Предпринимательская логистика. – СПб.: Политехника, 1997.
10. Семенов А.И., Сергеев В.И. Логистика. Основы теории. – СПб.: Союз, 2001.
11. Стаханов В.Н., Украинцев В.Б. Теоретические основы логистики. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001.